

Türkiye'deki Müzecilik Anlayışının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi

Examination of the Understanding of Museology in Turkey From a Sociological Point of View

Fatma Saadet

GÖKÇE

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Kahramanmaraş-Türkiye
E-mail: saadettgkc@gmail.com

Geliş Tarihi/Received: 20.3.2024
Kabul Tarihi/Accepted: 3.6.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Fatma Saadet GÖKÇE
saadettgkc@gmail.com

Atf /Cite this article:
Gökçe, S. F. (2023). Türkiye'deki Müzecilik Anlayışının Sosyolojik Açıdan İncelenmesi. ETÜT Dergisi, 8, 59-68.

Öz

Müze, kültürel birikimleri ve değerleri bünyesinde barındıran bir yapıdır. Bu Birikimlerle birlikte bir bütünü oluşturan bu bütünün içindeki değerleri keşfeden, gün yüzüne çıkaran, incelenip sergilenmesini sağlayan toplumsal bir kurumdur. Aynı zamanda müzelerimiz, temel değerlerimiz olan savaş kahramanlığımızı, yurtseverliğimizi, kültür ve tarihi varlıklarımızı olan arkeolojik buluntularımızı barındırıp onları koruyup muhafaza eden ve toplum yararına sergileyip sunan mekânlardır. Bu özellikleriyle toplumun kalkınmasında önemli rol oynamaktadırlar. Günümüz yaşantısında toplumun müzelere olan ilgisi düşmektedir. Bunu en net bir şekilde müze ziyaretçi istatistikleriyle görebiliriz. Günümüzdeki müzelerin, toplumsal oluşuma faydaları değerlendirilmek üzere incelenirse de sosyolojik, eğitimsel ve ekonomik açıdan da taşıdığı değerler göz ardı edilmemelidir. Toplumdaki bireylerin müzelere bakış açısı ve ziyaret etme sebepleri değişiklik göstermektedir. Bu ziyaretlerin altında yatan nedenler düşüncelerdeki farklılıkların asıl nedenidir. Müzelerin incelenmesinde zamanla ortaya konan farklılıklar sosyologların sadece antropolojik ya da etnografik açıdan ele almaması gerektiğini müzeciliğin ayrı bir bilim olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada Türkiye de müzeciliğin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi, bağlamları ve tarihi ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Müze, Müzecilik, Sosyoloji, Toplum

Abstract

The museum is in a structure that contains cultural accumulations and values. It is a social institution that discovers the values in this whole, which together with these accumulations constitute a whole, brings them to the surface and allows them to be examined and exhibited. At the same time, our museums are places that house, protect and preserve our war heroics, patriotism, cultural and historical assets and archaeological finds, which are our basic values, and exhibit and present them for the benefit of society. In today's life, society's interest in museums is decreasing. We can see this most clearly with the museum visitor statistics. Although today's museums are examined in order to evaluate their benefits for social formation, the values they carry from a sociological, educational and economic point of view should not be ignored. The perspective of individuals in society towards museums and the reasons for visiting them vary. The underlying reasons for these visits are the main reason for the differences in thoughts. The differences revealed over time in the examination of museums have shown that museology is a separate science and should not be considered by sociologists only from an anthropological or ethnographic point of view. This study will discuss, the sociological evaluation of museology in Turkey, its contexts and history will be discussed.

Keywords: Museum, Museology, Sociology, Society

This article checked by

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Birbirine bağımlı veya bağımsız pek çok bilim gibi müzecilikte pedagojik, sosyolojik ve psikolojik alanlardan karşılıklı fayda sağlamaktadır. Doğal gelişimi sonucunda amacı geçmiş dönemlerde keşfedilip gün yüzüne çıkarılan tarihi ve kültürel eserleri sergilemek olan müzeler gerçekleşen toplumsal dönüşümle yeni anlayışlar kazanmaktadır. Yaygın hale getirilmeye çalışılan bir kültür merkezi olma özelliğinin yanı sıra yaygın bir eğitim kurumuna da dönüştürülmeye çalışılır. Günümüz çağdaş müzelerinin topluma sunduğu hizmetler sadece eserleri sergileyip koleksiyonları göz önüne çıkarmak değil eğitimin gerçekleştirilmesinin beraberinde toplumun her kesiminden bireyine hitap etmeye çalışmak ve bunun yanı sıra farklı işlevlerle yararlı hale gelmeye çalışmaktır. Bundan dolayı, yeni arayışlar içinde geçmiş ile geleceği ortak noktada buluşturma girişimindedirler. Bu girişimlerin gösterildiği mekânlardan biri de müzelerdir (Erbay, 2009: 11). Dolayısıyla bu çabaların sonucunda birçok farklı alanda yararlanma imkânı elde edilmeye çalışır. Müzeler toplumdaki diğer kurumlar gibi her gün girip çıkılan veya kullanılan mekânlardan değildir. Fakat toplumun yararı için sadece ziyaret alanları olmaktan ziyade birer kültür ve eğitim merkezi haline dönüştürülmesi için gerçekleştirilen faaliyetler bu çabalardan dolayıdır.

Müzeler belirli amaçlar için ziyaret edilmekten ziyade bireylerin daha sık vakit geçirip, tercih edebileceği alanlar haline dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Çağdaş müzecilik farklı alanları kapsar. Dolayısıyla bunlar müzelere dair yeni oluşumların ortaya çıkmasını sağlar. Bunlar modernlikten çok daha fazlasıdır. Oluşan yeni durum günümüz toplumunun yaklaşımlarının yansımaları oluşturur. Bu yansıma toplumdaki ziyaretçi profillerinin belirlenmesinde etkilidir (Ertan, 2014: 107). Ortaya çıkan yansımaları geniş bir çerçevede ele aldığımızda bunlar ziyaretçilerin, ziyaretçilerin eğitim hayatlarının, derslerinin ve müzeye neden ilgi duyduklarının; çalışanlarının ve onların sosyal hayatlarının içinde bulunduğu geniş bir çerçevedir. Buradaki benzerlikler ve farklılıklar minimum düzeyde bir araya getirilmeye çalışılmalıdır. Oluşturulan birliktelik bireysel ve toplumsalda insanların müzelere ilgisini arttırmaktadır. Bu artan ilgi müzelerin de ekonomik çıkarlar doğrultusunda yeni entelektüel etkinlikler oluşturmasına neden olmaktadır. Örnek olarak ise İstanbul Modern Müzesi'ni gösterebiliriz. Buradaki amaç müzecilik faaliyet ve işlevinin dışında daha çok görsel ve işitsel öğelere hitap eden popüler kültürün bir ürünüdür. Bu tür mekânlar yeni bir müzecilik kimliğine örnek teşkil etmektedir.

Toplumsal düzeyde gerçekleştirilen değişimler müzeyle ilgili algıların yanı sıra toplumun gündelik yaşantısına uygun kafeler ve lokantalara yer verilmesine de ortam sağlamıştır. Birey yaşantısında sadece ziyaretçi olarak değil sosyalleştiği alanlar içinde kullanarak müzelerdeki değişimlerin içinde yer alır. Özünde ziyaretçilerin müzeye değil, müzelerin ziyaretçilerini müşteri potansiyeline dönüştürdüğü durumlar ortaya çıkmaktadır. Bunların içinde ziyaretlerin yanı sıra müzelerde satılan süs eşyaları, açılan kafeler ve lokantalar; yapılan turlar ve etkinlikler sosyolojinin konusuna dâhil olmaktadır (Okay, 2019: 207).

1. Türkiye’de Müzenin Tarihi

Ülkemizde gerçek anlamda müze kavramına ilişkin tarihimiz yakın bir geçmişle başlamaktadır. Müze kavramımız, koruma ve bir kurum olma üzerine oluşturulmuştur. Müzelerdeki bu kurumsallaşma iki aşamalı olarak gerçekleşmiştir. Birincisi sahip olduğumuz mirası koruma ikincisi ise Batıyı yakalayıp çağdaş olma aşamasıdır. İlki müzeciliğin ilerlemesini sağlarken ikincisi bazı aksamalardan dolayı müzeciliği yavaşlatan bir etken olmuştur (Özkasım ve Ögel, 2005: 97).

Modernleşmeye yönelik faaliyetlerin hayata geçmesiyle birlikte müzeciliğin başlangıcı on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısıyla Osmanlı döneminde savaş ganimetlerinin toplanmasıyla gerçekleşmiştir. Modern anlamda ilk Türk müzesi olan İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nin temeli de bu noktada Aya İrini Kilisesiyle, İstanbul'un fethinden itibaren ve öncesinde Osmanlı'nın da kullanmaya devam ettiği böylece savaşlarda ganimet olarak ele geçirilen hazine ve mühimmatların korunduğu bir silah deposu olarak kullanılmasıyla atılmıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Fatih Sultan Mehmet zamanında sarayın bir bölümünün hazine dairesi haline getirilmesi, özellikle Yavuz Sultan Selim'in doğu seferinden sonra halifeliğin Osmanlılara geçmesi ile birlikte başta kutsal emanetler olmak üzere çok değerli kültür varlıklarının Osmanlı sarayına taşınması zengin bir koleksiyon oluşmasını sağlamıştır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Bu koleksiyonlar ve zengin Anadolu tarihi Türk Müzeciliğinin başlamasına öncülük etmiştir.

Kazı araştırmaları Türk müzeciliğini Selçuklu dönemine kadar geçmiş tarihlere dayandırmaktadır. Buradaki asıl neden bir tür korumacılık anlayışından dolayı geçmiş medeniyetlere ait kalıntıların ve bu kalıntıların

incelenmesi neticesinde restore edilen eserlerin yok olmasını engelleyerek Türk mimari eserlerine yeniden kazandırılarak kullanılmasının Türklerde ilk müzeciliğin başlangıcı olarak değerlendirilmesidir (Eyice, 1989: 5).

Müzecilik faaliyetlerinin devam ettiği 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren de hazine ve ganimetlerin yanı sıra değerli eserlerin de toplanarak muhafaza edildiği günümüz arkeoloji müzelerinin temelleri atılmış bulunmaktadır. Depo olarak kullanılan cephanelik (Harbiye Ambarı) Tophane Müşiri Fethi Ahmet Paşa tarafından düzenlenip korunmuştur. Cephanelik olarak kullanılmasından dolayı da döneminde ziyarete kapalı olan depo, sadece alınan özel izinler ile ziyaret edilebilmekteydi. Daha sonraları ise müzenin yönetimine Türk müzeciliğinin kurucusu Osman Hamdi Bey verilmiştir. Osman Bey'in kendisi ilk olarak bilimsel kazı yapan Türk arkeoloğu unvanına sahiptir (Özkasım & Ögel, 2005: 98).

Depoda (Harbiye Ambarı) toplanan eserlerin sayısının artması üzerine yeni bir yer arayışına başlanmıştır. Fakat o dönemde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik yetersizlikler yeni bir bina yapımına uygun olmadığı için müzenin Çinili Köşk'e taşınmasına karar verilmiştir. Çinili Köşk'e taşınan müze 1880 yılında faaliyete geçmiştir. Osman Hamdi Bey, burada toplanan eserlerin korunması için Mimar Alexandre Vallaury'e planlarını çizdirerek bugünün İstanbul Arkeoloji Müzeleri olarak bilinen binasını yaptırmıştır. Bu bina, Türkiye'de müze binası olarak tasarlanan ilk binadır ve "Müze-i Hümayun" adıyla 1891 yılında ziyaretçilerini ağırlamaya başlar. Müzeye, açıldıktan kısa bir süre sonra kütüphane, laboratuvarlar ve atölye gibi kısımlar eklenir. Kazılarda bulunan yeni eserleri sergilemek amacıyla daha sonra müzeye ek binalar da yapılmıştır (Özel, 2021: 14-15).

Yine ilk müzemiz olan ve Maarif Nazırı Ahmed Vefik Paşa tarafından yeniden düzenlenip kurulan Müzey-i Hümayun, açıldığı dönemden sonra da onu takip eden Anadolu'daki pek çok müzenin kurulmasına teşvik oluşturmuştur. Örnek vermek gerekirse, 1902'de Konya'da, 1904'te Bursa'da yeni müzeler kurulmuştur. Yabancı arkeolog ve uzmanlardan yararlanılarak müze koleksiyonlarının kayıt, katalog ve sergilemeleri geliştirilmiştir. Kısacası bu dönemde müzeciliğin saklama ve depolamadan daha önemli olan koruma, kayıt tutma, düzenli sergileme faaliyeti ülkemizde hızla gelişmiştir diyebiliriz (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023). Ayrıca bu dönemde Anadolu'nun farklı bölgelerinde Türklere ait birçok kazı çalışması yapılmıştır. Bu çalışmalar müzeciliğin ülkemizde gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bundan dolayı 1969 yılında Müze-i Hümayun düzenlenerek müdürlük haline getirilmiştir.

Maarif Nezaretine ait Müze-i Hümayun tarafından yürütülen müzecilik faaliyetleri, Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yine Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yürütüldü. Ancak 1971 yılında bu durum değişti ve müzelerin bağlı olduğu bakanlıklar Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlandı (Özkasım & Ögel, 2005: 98).

Tarihi eserlerin korunması için Atatürk'ün emriyle Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiş ve eserlerin yurtdışına çıkışı yasaklanmıştır. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra çıkarılan 1982 anayasası ile birlikte 1983 yılında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Günümüzde korunan eserlerin içerisinde geniş bir yelpazeye sahip olan, Osmanlı imparatorluğunun 3 kıtaya yayılmış coğrafyasında başka milletlerin de kültürlerinden getirilip sergilenen eserler bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise ülkemizde müze binası olarak tasarlanan ilk yapı Ankara Etnografya Müzesi (1925-1930) olmuştur. Sonrasında ise yine Atatürk'ün emriyle İstanbul'da ilk sanat müzesi olan Resim ve Heykel Müzesi açılmıştır (Kervankıran ve Eryılmaz, 2015; Resmi Gazete, 1983).

2. Türkiye'deki Müzeler

Türkiye'deki müzeler ve anıtlar farklı isimlerle gruplandırılmıştır. Bu grupların başlıkları alanlarına göre, tarihine göre, sergilenen eserlere, müzenin yapısına ve müzenin içinde bulunan eser sergilerinin maddesine göre ayrılmaktadır. Bu ayrım müze türlerinin kataloglamasını kolaylaştırmaktadır. Başlıca müze türleri Tarih ve Sanat, Arkeoloji ve Etnografya, Anıt müzeler, Askeri müzeler ve Açık Hava müzeleri gibi müzelerdir (Kervankıran, 2014: 350). Bu müzelerin yoğunluğu ve bağlı bulunduğu kuruluşlar farklılık göstermektedir. Türkiye coğrafyasında doğudan batıya doğru müze türleri ve yoğunlukları farklılık arz etmektedir. Çoğu müze Kültür ve Turizm bakanlığına bağlı iken bazılarının işletimi özel kurumlara ait olabilmektedir. İşte bu noktada müze sayısını, eser sayısını, ziyaretçi oranlarını ve bağlı buldukları kurum açısından incelemelerini TÜİK verileri üzerinden yapmaktayız.

TÜİK'in verilerine göre Türkiye genelindeki müzelerin sayısı 2020 yılı itibarıyla %5,8 artarak 494 müzeye ulaşmıştır. Buradaki müzelerden 205 tanesi Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı iken 289 tanesi ise özel müzeler içerisinde yer almaktadır. 2021 yılına gelindiğinde ise yapılan son güncellemelerle TÜİK'in verilerine göre kültürel miras ve istatistikler bu oranın %5,1 artarak 519 müzeye ulaştığını belirtmektedir. Bu müzelerin 210 tanesi Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olanlar içinde yer alırken 309 tanesi ise özel işletmeler bünyesinde

varlığını devam ettirmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2022).

Kültür ve Turizm Bakanlığımıza bağlı müzelerdeki eser sayıları ise 2019 yılından 2020 yılına %0,5 artış göstererek 3 milyon 278 bin 114 esere ulaşmıştır. Bu rakam 2022 yılı itibariyle artış göstererek 3 milyon 719 bin 409 olmuştur. Bakanlığımıza bağlı müze ve ören yerlerin ziyaretçi sayısı ise yıllar içerisinde düşüş göstermektedir. 2020 yılı verilerine baktığımızda ziyaretçi sayısının %73,6 eksilerek 9 milyon 241 bin 912'ye düştüğü görülmektedir. Müzelerin sorumluluğunda yer alan taşınmaz kültür varlıklarının sayısı 2020 yılı itibariyle %2,6 artarak 116 bin 120 ye ulaşmıştır. Müzelerin sorumluluğunda bulunan bu taşınmaz kültür varlıkları 32 bin 638 ile en fazla İstanbul'da yer alırken 7 bin 651 ile onu İzmir takip etmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022).

Bu taşınmaz varlıkların sergilendiği arkeolojik müzeler ise Türkiye'de toplamda 19 adet müze olarak belirlenmektedir. Arkeolojik müzeler, ülkemizin farklı bölgelerinde tarihi eserlerin sergilendiği önemli kültür varlıklarıdır. Dolayısıyla arkeoloji müzeleri Türkiye'nin farklı coğrafya ve şehirlerinde yer almaktadırlar. En bilenenleri İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Muğla gibi büyük şehirlerde bulunan arkeoloji müzeleridir. Arkeoloji müzeleri çoğunlukla tarihi ve turistik bölgelerde varlıklarını sürdürmektedirler. Bu açıdan ziyaretçilere hem tarihi bilgi vermekte hem de turistik açıdan farklı kültürleri tanıma imkânı sunmaktadır. Türkiye'de en yaygın bulunan müze türümüz arkeoloji müzeleridir. Türk arkeoloji müzelerini şöyle tanımlar: "Türk arkeoloji hazinesini kapsayan, buluntuların önemini ortaya koyan, Anadolu'da yazının bulunmadığı dönemlerden bu yana geçmiş uygarlıkları içine alan binlerce yıllık Anadolu tarihini toplumun hizmetine sunan müzelerdir. " Bazı illerimizdeki bu arkeolojik müzeler etnografya müzeleri ile birleştirilmiştir. Böylece hem daha geniş bir eser yelpazesi çeşitliliğiyle ziyaretçilerine farklı duygular yaşatmış hem de farklı alanlara ait eserlerin bir araya gelmesi sağlanmıştır (Buyurgan ve Mercin, 2005: 30).

Ülkemizdeki zengin mirasın varlığını korumak için eserlere restorasyon çalışmaları yapılmaktadır. Bu yenilemeler sadece taşınır kültür varlıkları için değil ören yerlerimizdeki kültürel mirasları korumak için de yapılmaktadır. Ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı restore edilmiş ören yeri sayısı 268'dir. Bu ören yerlerinin içerisinde turistik açıdan daha çok tercih edilen doğal oluşumlu yapılarda bulunmaktadır. Bunların başında Denizli Hierapolis (Pamukkale) Ören yeri gelerek 2.189.526 kişi ile ziyaret edilen yapı olmaktadır. Sonrasında ise bu sıralamayı Nevşehir Zelve-Paşabağlar Ören yeri ve Nevşehir Göreme Ören yeri takip etmektedir (Türkiye Turizm Ansiklopedisi, 2020). Bu kadar geniş bir yelpazede kültürel mirasa sahip olmak ülkemiz açısından fazlasıyla değerli olmakta ve bu durum ülkemizi daha prestijli bir konuma taşımaktadır.

2.1 İstanbul Arkeoloji Müzesi

Müze binasının eski mekânlarına bakıldığında aslında başka işlevle kullanılan yapıların müzeye dönüştürülmeye çalışıldığını görürüz. Müzenin şehrin içinde yer aldığı kısım ise önemli bir konumdadır. İlk başta Topkapı Sarayı'nın bahçesinde bulunan müze daha sonra Çinili Köşke taşınsa da çok uzaklaşmamıştır. Dolayısıyla o dönemin başkenti olan İstanbul da müzenin bulunduğu yer merkezi ve stratejik bir noktada bulunmaktadır (Sade, 2005: 36-37). Burada müzeye yapılan ziyaretler ise kısıtlı ve izin alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ayrıca Osmanlı çağdaşı Batıyı yakalamaya çalışırken böyle bir hamle yaparak Anadolu coğrafyasında müze hareketlerinin başlangıcını gerçekleştirmiştir (Yorgancıoğlu, 2010: 2). Osman Hamdi Bey'inde çalışmalarıyla bu yapı dünyadaki sayılı müze yapıları arasında bulunabilecek niteliklere sahip olmuştur (Tataroğlu, 2018: 177).

İstanbul arkeoloji müzesi üç ana bölümden oluşmaktadır. Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi ve son olarak en eski bölüm Çinili Köşk Müzesi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ve en eski müzesi olan İstanbul Arkeoloji Müzesinde, Osmanlı İmparatorluğuna ve hâkimiyeti altında bulunan topraklardan getirilen kültürel ve tarihi öneme sahip 1 milyona yakın eser bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Türkiye'deki müzelerin tarihi başlıklı kısımda da belirtildiği gibi eserlerin toplanıp korunması maksadı Fatih Sultan Mehmet dönemine ve hatta daha eskilere uzanmaktadır. Müdürlük haline getirilip devlet kuruluşu olması ise adının 1869 yılında Müzeyi Hümayun olarak değiştirilip müze binasının yenilenmesiyle gerçekleşir. 1872 yılında Maarif Nazırı Ahmed Vefik Paşa, Müze-i Hümayuna Alman Dr. Phillip Anton Dethier'i müdür olarak atayıp müzenin tekrar aktif olmasını sağlamıştır. Dr. Dethier yaptığı çalışmalar sonucunda Aya İrini kilisesindeki mekânın yetersiz kaldığını düşünerek yeni bir binanın yapılmasını gündeme getirmiştir (Saatçi Ata, 2021: 463). Maddi çıkmazlardan dolayı yeni bir bina yapılamamış bundan dolayı da Fatih Sultan Mehmet zamanında yaptırılmış olan 'Çinili Köşk' tadilat ettirilerek 1880 yılında müzeye dönüştürülmüş ve eserler buraya nakledilmiştir. Halen de müzenin bir parçası olan Çinili Köşk 1880 yılında müzenin yeni binası olarak restore edilip ziyarete açılır.

Müzenin kompleksi içerisinde yapı olarak en eski kısım Çinili Köşktür. İçerisinde çini ve seramik eserlerin sergilendiği bölüm İstanbul'daki Osmanlı dönemine ait sivil mimari yapının en eski örnekleridir.

Eski Şark Eserleri Müzesi olarak kullanılan bina, Osman Hamdi Bey tarafından 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi yani Güzel Sanatlar Akademisi olarak inşa ettirilmiştir. Binanın mimarı Alexander Vallaury'dir. 1917 yılında akademinin Çağaloğlu'na taşınması üzerine bu bina müzeler müdürlüğüne tahsis edilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024). Arkeoloji Müze binası, döneminde kullanılan ender yapılardan olma özelliğine sahiptir. Çünkü dünya üzerinde müze olarak inşa edilmiş ender yapılardan birisidir. Müzenin girişinde bulunan Osmanlıca yazıda eski eserler müzesi yazmaktadır. Buradaki tuğra ise bizzat Sultan II. Abdülhamid' e aittir. İstanbul Arkeoloji Müzesinin dünyanın en önemli müzelerinden biri olmasındaki etkenlerden birisi de Sidon Kazısıdır. Çünkü bu kazı Osman Hamdi Bey'in başarılı bir arkeolog olmasını sağlamıştır. Sidon'da yapılan bu kazılarda İskender Lahdinden başka, Ağlayan Kadınlar Lahdi, Satrap Lahdi, Likya Lahdi gibi eserler açığa çıkarılmış, Arkeolojik açıdan Sidon (Sayda) eserlerinin bulunuşu Müze-i Hümayun'un ve Türk müzeciliğinin müzeciler günü olarak kutlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2024).

3. Türkiye'de Müze Sosyolojisi

Belirli bir döneme kadar ne müzeler sosyologlara ihtiyaç duymuşlardır ne de sosyologlar müzelere ilgi göstermişlerdir. Bilim insanları müzenin sosyolojik açıdan incelenmesinin birçok ülkede araştırma alanı olduğuna dikkat çekmektedirler. Sosyolojinin müzelere yönelik ilk yaklaşımları ziyaretçilerin profilleri ile ilgilidir (Fyfe, 2006: 33). Fakat ülkemizde bu konu biraz daha önemsiz bulunup göz ardı edilmekte ve ciddi bir çalışma gerçekleştirilmemektedir. Sosyolojinin müzelere yönelik ilk yaklaşımları ziyaretçilerin profilleri ile ilgilidir. Ziyaretçilerin sosyolojik açıdan değerlendirilmeleri müze sosyolojisi alanında yapılan ilk çalışmalardandır (Şenel, 2013: 75; Greenhill, 2006: 362).

Ele alınması gereken bir diğer önemli noktanın ise diğer pek çok kurum gibi müzelerinde bir kurum olarak değerlendirilip bunların işleyiş süreçlerinin, yapısının ve topluma sağladığı sosyolojik ve demografik faydaların incelenmesidir. Müzelerin sosyolojik olarak incelenmesi pozitif çıkarımlar yapılmasını sağlamaktadır. Çünkü müzeler sadece ziyaretçiler için bir ziyaret merkezi değil aynı zamanda toplumsal etkileşimin sağlandığı sosyolojik bir faaliyet ortamı ve sosyal etkileşimler sonucu gerçekleşen sosyal eylemlerin bir ürünüdür (Fyfe, 2006: 38). Müzelerin varoluş sebepleri ve topluma kazandırdıkları incelenmesi gereken konular arasındadır. Müzelerde yürütülen faaliyetler sosyokültürel açıdan ziyaretçilerin profillerinin incelenip değerlendirilmesinde bir ölçüt aracı olarak kullanılabilir. Yeni ve yakın çağ araştırmalarında müzeler sosyoloji alanına ve bilimine daha fazla ilgi gösterirken aynı şekilde sosyologlarda müzelere ilgi gösterir hale gelip pek çok araştırmaya öncülük etmişlerdir (Okay, 2019: 206). Sosyoloji bilimsel verilerle hareket ederken müzeler büyük ölçüde görselliğe dayanmaktadır. Araştırmalar ve toplumun müzelerle olan karşılıklı ilişkisi son zamanlarda araştırma konusu olarak sosyolojiye dâhil edilmiştir. Bu durumdan müzelerde karşılıklı olarak yararlanmaktadır. Dolayısıyla müzeler de sosyoloji biliminin kendi yararlarına olabileceğini fark etmişlerdir (Kirchberg, 2012: 234). Burada gerçekleşen karşılıklı etkileşimin ürünleri sosyologlarca incelenen ve değerlendirilmek istenen etmenlerdir.

Toplumun müzeler üzerindeki etkisi ve tam tersi müzelerin toplum üzerindeki etkisi mutlaka sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Müzecilik müzeye dair pek çok kavramı içinde barındırır. Müze ne kadar bağımsız bir disiplin olsa da insanın anlaşılmasını sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla amacı insanlık tarihidir. Müze ve sosyoloji arasındaki etkileşim yeni bir oluşumun yaşanmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı ziyaretçi araştırmalarına önem verilmelidir. Müzeler modern çağdaki popüler kültür içinde varlığını devam ettirmektedirler. Bu da onların ziyaretçileri hakkındaki güncel gelişmeleri yakından takip etmeleri gerektiği anlamına gelir. Bu haliyle eylemlerinin sonuçlarını düşünmesi gereken kurumlardır. Veri toplamakla birlikte gelip ziyaret eden ve gelmesi muhtemel olan ziyaretçiler hakkında olabildiğince bilgi edinebilmek için gerçekleştirilmesi gereken çalışmalar müzeler için bir zorunluluk arz etmektedir (Fyfe, 2006: 38-43; Desvallées and Mairesse, 2010: 54-55).

3.1. Müze ve Eğitim

Müzelerin topluma bilimsel ve eğitsel anlamda katkı sağlaması kişilerin estetik ve yaratıcılık duygularını geliştirerek sanata ve kültüre değer vermelerini sağlar. Eski dönemlerde önemsenmeyen müzeler günümüzde yeniden olması gereken değerini kazanmaya başlamıştır. Böylece müzeler ile eğitim camiası arasında da kurulup pekiştirilmesi gereken bağlar için çalışmalar yapılabilir. Müzenin bildiğimiz koruma ve sergileme işlevlerinin yanı sıra buna eğitim de eklenmektedir (İrmak, 2013, 40; Novacek, 1991: 180). Yirminci yüzyıl

itibariyle müzeler topluma daha yaklaşmış ve eğitim kurumlarından biri haline dönüşmüştür. Bu yaklaşım müzelerin yapılandırılmasında büyük bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağdaşlaşma düşüncesiyle birlikte müzeler, bireylerin bilgi edindiği modern kurumlardan biri haline gelmiştir. Müzelerde görsellik ağırlıklı öğrenme gerçekleştirilir. Böylece insan öğrendiği bilgiyi kendi zihninde kurgulayıp, dolaylı olarak zihnine yerleştirmektedir. Dolayısıyla müzeler, her yaşta geniş kitlelere hitap eden eğitim kurumları olarak önem kazanmaktadır (Önder, Abacı ve Kamaraj, 2009: 104; Yenişehirlioğlu, 2008: 1). Eskiden müzeleri gezmek ve bilgi vermek bile eğitim sayılırdı. Günümüzde ise müzelere yönelik eğitim programları düzenlemek müzelerin işlevleri halinden birine gelmelidir. Günümüzde müzeler eski dönemlerdeki gibi ziyaretçilerini kendi haline bırakmamakta onları bilgilendirme ve eğitime işlevini de üstlenmektedirler. Eski dönemlerde sadece seçkin insanların her alanda eğitim alabileceği yaygın görüşken şu an herkes istediği zaman ve istediği her yaşta eğitim alabilmektedir. Müze ziyaretinde eğitim ve eğlenme etkileşim halindedirler. Müzelere yönelik eğlence arzusu bilinmeyenler hakkında yeni bir şeyler öğrenmekten doğar. Bu bir eğitim aracı olarak kullanılmalıdır. Müzelerde gerçekleştirilen eğitim sadece öğrencileri kapsamamakta genel olarak geniş bir faaliyet alanı oluşturmaktadır. Müzelerin bu işlevleri geleneksel eğitim anlayışını da değiştirmektedir. Okullardaki eğitimden farklı olarak birey kendi hür iradesiyle gelir ve kendi zevkine göre, ilgisini çeken alanlara yönelir ve bundan zevk alır. Görsel etkileşimle gerçekleştiği için akılda kalıcılığı ezbere dayalı yöntemlere göre daha fazladır. Müze eğitiminin belirlenmiş bir müfredatı yoktur. Her müzenin kendine ait öğretim yöntemi vardır. Müze eğitimi hayatın kendi içinden gelir (Onur, 2000: 18- 26-28).

3.2. Müze ve Toplum

Topluma yönelik müzecilik toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Toplum ve müze arasındaki etkileşimin ilerlemesi eğitimle de arasındaki etkileşimin ilerlemesini sağlamıştır. Fakat toplumun seçkin insanlarından oluşan bir kısmının müzelerle etkileşimi, müzenin asıl hitap ettiği tabaka olan topluma yönelik işlevlerini önemsemeyip göz ardı etmesine neden olmaktadır. Burada müzenin dikkat etmesi gereken en önemli nokta toplum talepleridir (Karadeniz, 2017: 21). Doksanlardan itibaren müzeler daha eşitlikçi bir yaklaşımı benimsemeye çalışmışlardır. Müzelerin bu yaklaşımı eski tabuları yani elit, seçici ve dışlayıcı gibi yaklaşımları yıkmaya yöneliktir. Bugün ki yaklaşımlar ise modernliği aşmış, postmodern bir yaklaşımdır (Güneröz, 2023: 170). Müzeler artık sadece belirli bir kesime hitap etmemektedir. Yeni müzecilik işlevleri kendini geliştirmiş ve daha kapsayıcı sıfatlarla anılmaya başlamıştır. Topluları, geçmişlerini ve tarihlerini bilmeye yönelik en iyi müzeler bilgilendirir. Yeni müzecilik yaklaşımları topluma nasıl daha fazla katkı sağlayabileceği ve bunu nasıl gerçekleştirebileceği konusunda çalışmalar yapmalıdır (Güneröz, 2023: 172). Artık müzeler halka yönelik çeşitli faaliyetler düzenlemeye başlamıştır. Bu durum da kişilerin müzelere yönelik ilgisi arttırmaya yöneliktir. Amaç müzelerin ziyaretçi sayısını arttırmasının yanında bireylerin müze ziyaretlerinden sonra zihinlerinde ve düşüncelerinde müzeye yönelik bir şeyler kalması. Bu ilişkiler sonucunda müzeler toplumla iç içe olmalı ve ziyaretçilerine yönelik etkinlikler düzenlemelidir (McClean, 1996: 10). Günümüzdeki müzecilik anlayışında müzeler, topluma hitap eden yeni hedefler edinmişlerdir. Müzeler eğitimdeki etkinliklerinin yanı sıra artıdan bireysel olarak bireylerle de iletişim halinde olup onları ortak faaliyetlerde bir araya getirerek kişisel gelişimlerine katkı sağlamaktadırlar (Erbay, 2017: 250).

Sonuç

Dünyanın genelinde müzelere olan ilgi gün geçtikçe artmaktadır. Hatta bazı ülkelerdeki müzelerin ziyaretçi sayısı diğer başka ülkelerin toplam turist sayısından daha fazla olmaktadır. Özellikle son yıllarda müzecilik ve müzelerde gerçekleşen teknolojik değişimler artış göstermektedirler. Değişen ve gelişen müzelerde modern yaklaşımlar tercih edilmeye başlanmıştır. Günümüzde dünyadaki müzelerin çoğu eserlerin artık korunup sergilendiği alanlar olması dışında ziyaretçiler için eğlenen, öğrenilen ve bilgilendirilen kurumlar olma özelliğini de taşımaktadır. Dolayısıyla bu amaçlarının gereği eğitime destek olma ve turizmi canlandırma gibi olumlu katkılar sağlayan mekânlar olma özelliğini de kazanmış bulunmaktadır. Böylece hareketliliğin sağlandığı, sosyal etkileşimlerin arttığı alanların başında gelmektedirler. Bu yönde kendini geliştiren müzeler için hem ziyaretçi sayısı artmakta hem de bireylerin daha çok tercih ettiği yapılar arasına girmektedirler. Ancak ülkemizdeki çoğunluğu kapsayan müzeler dünyadaki bu bahsedilen müzelerin yaşadığı dönüşümü ve etkileşimi, birer kültür merkezi olma özelliğini kazanamamışlardır. Türkiye'deki müzelerde bazı niteliksel sorunlar ve yetersizlikler göze çarpmaktadır. Müzelerimizin bu durumu çağdaşları olan modern müzelerden onları geri kalmış gibi gösterse de son zamanlarda yaşanan değişimler ve müzelere yönelik yatırımların artmasıyla bu fark kısa sürede bir sorun olmaktan çıkacaktır. Müzelerimiz tarihi açıdan olsun barındırdığı eser bakımından olsun zengin bir hazineye sahiptir. Dünya genelinde yaşanan ekonomik krizler ya da salgın

hastalıklardan diğer ülkelerdeki müzeler kadar kendi mzelerimizde etkilenmiştir. Bu süreçte ziyaretçi sayısında düşüş yaşansa da Kültür ve Turizm Bakanlığı gerçekleştirdiği faaliyet ve organizasyonlarla birlikte ziyaretçi istatistiklerindeki düzeni tekrar sağlamayı başaracaktır. Türkiye'deki açık hava müzeleri ve ren yerleri tarihi açıdan çok güçlü bir yapıya sahiptir. Bu da onları doğal olarak ziyaretçileri kendine çeken mekânlar haline getirmektedir. Türkiye'deki müzelerin ziyaret edilmesinin başlıca nedenleri arasında ilk sırada da kültürel faaliyetler gelmektedir. Bu faaliyetler ülkemize pek çok farklı coğrafyadan ziyaretçilerin gelmesini ve kültürler arası bir alışverişin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Son zamanlarda gece müzeciliği kapsamında birlikte ren yerlerin sergilerinin ziyarete açılması kültürel aktiviteyi sağlasa da her zaman böyle olmamaktadır. Ülkemizdeki müzeler bazen işleyiş bakımından bazen de sergilenme yöntemlerinden dolayı bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra mzelerimizin yaşadığı mali yetersizlikler, yeterli destek bulamama ve teknolojik araçları kullanmada yaşadıkları problemler diğer müzelerle rekabetlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü Avrupa'daki pek çok müze artık teknolojik açıdan kendini o kadar gelişirmiştir ki ziyaretçilerine pek çok kolaylık sağlayıp onları kendine çekerken ülkemizdeki müzelerin ziyaretçi sayısı ve niteliği her geçen gün olumsuzluğa neden olacak sebepler yüzünden azalmaktadır. Mzelerimizin toplumsal etkileri, eğitime yönelik amaçları ve ülkemizde turizmi canlandırmadaki ekonomik faaliyetleri göz önünde bulundurulduğunda; ülkemizde modern müzeciliğe yönelik ve bunun neticesinde sürdürülebilir müzecilik konusunda planlar yapılması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Buyurgan, S. ve Mercin, L. (2005). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Müze Eğitimi ve Uygulamaları*. (1.Baskı). Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları
- Desvallées, A. and Mairesse, F. (Ed.). (2010). *Key Concepts of Museology*. Armand Colin.
- Erbay, F. (2009). *Müze Yönetimini Kurumsallaştırma Çabası*. İstanbul: Mimarlık Vakfı Enstitüsü.
- Erbay, F. (2017, 1 Mayıs). Müzelerin Eğitim ve Tasarım Atölyelerinde İnfomal Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 46(214), 239 - 253.
- Ertan, E. Ç. (2014). "Etkileşim Düzlemi ve Tüketim Mekânı Olarak Postmodern Müzeler İstanbul'daki Özel Müzeler Üzerine Bir İnceleme." *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 2, ss. 105-132.
- Eyice, S. (1989). *Müzeciliğimizin başlangıcı ve Türk-İslam eserleri müzeleri*. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Fyfe, G. (2006). Sociology and the Social Aspects of Museums. S. Macdonald (Ed.), *A Companion to Museum Studies* (1.Baskı, ss. 33-49) içinde. Blackwell Yayıncılık.
- Greenhill, E. H. (2006). Studying Visitors. S. Macdonald (Ed.), *A Companion to Museum Studies* (1. Baskı, ss. 362-376). Blackwell Yayıncılık.
- Güneröz, C. (2023, 27 Ocak). Müze ve Toplum İlişkilerinde Eğitim, Sosyal Hareket ve Katılımın Yeni Boyutları. *yedi Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (29), ss. 169-180. <https://doi.org/10.17484/yedi.1076181>
- Irmak, E. (2013). *Müzelerin araştırma işlevi ve müzelerde araştırma faaliyetleri yönetimi üzerine bir değerlendirme* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi. <https://acikbilim.yok.gov.tr>
- Kervankıran, İ. (2014). Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış. *Turkish Studies*. 9(11). 345-369. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7522>
- Kervankıran, İ. ve Eryılmaz A. G. (2015, 28-30 Mayıs). *Müzelerin Türkiye Turizmindeki Yeri Nedir?Türkiye'de Müze Turizminin Mekânsal dağılımına Genel Bir Bakış* [Sözlü Sunum]. I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (ETC-2015), Konya/Türkiye.
- Karadeniz, C. (2017, 27 Aralık). Müze ve Toplum: Müzeyle Topluma Ulaşmak. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(8), ss. 19-37.
- Kirchberg, V. (2015). Museum Sociology. L. Hanquinet, M. Savage (Ed.), *Routledge International Handbook of the Sociology of Art and Culture* (1st Editioni, ss. 232-246) içinde. Routledge Informa Ltd.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2023.10.18). *Türkiye'de Müzecilik*. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-69904/turkiye39de-muzecilik.html>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). Müze istatistikleri [Basın bülteni]. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-43336/muze-istatistikleri.html>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023, 18 Kasım). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-69904/turkiye39de-muzecilik.html> adresinden 18 Kasım 2023 tarihinde alınmıştır.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2024, 9 Ocak). Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44095/istanbul-arkeoloji-muzeleri-mudurlugu.html> adresinden 9 Ocak 2024 tarihinde alınmıştır.
- McClean, F. (2012). *Marketing the Museum*. Taylor & Francis.
- Novacek, M. J. (1991, Şubat). Research and Education in Natural History Museums: the need for commitment. *Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce*, (139/5415), ss. 180-184.
- Okay, Y. (2019). "Müze Sosyolojisi Perspektifinden Müze - Toplum Etkileşimi Yorumlarına Genel Bir Bakış." *Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(41), ss. 205-219.
- Onur, B. (2000, Haziran). Müze Ortamında Çocukla İletişim. *Kültür ve İletişim*. 3(1), ss. 17-28.
- Önder, A., O. Abacı ve Kamaraj I. (2009, 29 Eylül). "Müzelerin Eğitim Amaçlı Kullanımı Projesi: İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Marmara Örneği." *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), ss. 103-117.

- Özel, A. (2021). *Alexandre Vallaurry'nin yapmış olduğu İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Osmanlı Bankası üzerine bir inceleme* [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi-Hacettepe Üniversitesi.
- Özkasım H. ve Ögel S. (2005). "Türkiye'de müzeciliğin gelişimi." *İTÜ Dergisi*, 2(1), ss. 96-102.
- Resmî Gazete. (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Yayın sayısı: 18113). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>
- Saatçi Ata, M. B. (2021, 1 Ocak). Müze-i Humayun Müdürü Dr. Philipp Anton Dethier'nin Osmanlı Maarif Nazırları Dönemindeki Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Belgi Dergisi*. Sayı: 21, ss. 459-482. <https://doi.org/10.33431/belgi.812826>
- Sade, F. Ö. (2005). *Türkiye'de Tasarlanmış Müze Yapıları*. [Yayınlanmış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Şenel, A. N. (2013, 1, Ocak). City Museums and Globalization. *İdeal Kent*, (8), ss. 74-85.
- Tataroğlu, E. (2018, 17 Aralık). Osman Hamdi Bey: 19.Yüzyılın Türk Müzecisi-Devlet Adamı-Ressamı-Sanat Eğitimcisi-Arkeoloğu. *Milli Eğitim Dergisi*. 48(221), 175-185.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). Kültürel Miras İstatistikleri (Sayı no. 49749). data.tuik.gov.tr/Bulten/Index
- Türkiye Turizm Ansiklopedisi. (2020, 5 Mayıs). Müze İstatistikleri. <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/muze-istatistikleri> adresinden 5 Mayıs 2024 tarihinde alınmıştır.
- Yenişehirlioğlu, F. (2008, 21-23 Mayıs). *Geçmişten geleceğe Türkiye'de müzecilik üzerine bazı gözlemler* [Sözlü Sunum]. Geçmişten Geleceğe Türkiye'de Müzecilik II Eğitim, işletmecilik ve Turizm Sempozyum, Ankara/Türkiye.
- Yücel, Ç. (2021). Tarih Öncesi ve Eskiçağ'da Anadolu'da Gerçekleştirilen Ritüellere Dair Örnekler. *Anadolu Coğrafyasında Görülen Arkeolojik, Sanatsal ve Kültürel Faaliyetler*, 9.

Yazar Katkıları: Fikir-%100; Tasarım-%100; Denetleme-%100; Kaynaklar-%100; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi %100; Analiz ve/ veya Yorum-%100; Literatür Taraması- %100; Yazıyı Yazan-%100; Eleştirel İnceleme-%100

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Etik Kurul Belgesi: -

Author Contributions: Concept - %100; Design- %100; Supervision- %100; Resources- %100; Data Collection and/or Processing- %100; Analysis and/or Interpretation- %100; Literature Search- %100; Writing Manuscript- %100; Critical Review- %100

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Ethics Committee Approval: -